

ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 4-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN

3093-9089

Бухоро - 2026

ACADEMIC SPECTRUM

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

№ 4-Son 2026-yil

**Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy
komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi
№1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan**

BOSH MUHARRIR:

Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li

Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A‘ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor
Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va
texnologiya ta‘limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta‘lim
instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorvich - Texnika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich - pedagogika fanlari doktori, professor (Buxoro
davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasini mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
(O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy
ta‘limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O‘quv-uslubiy faoliyatni
takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Xamidov Akmal Amrulloevich – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD) (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi direktori)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bo‘yicha
birinchi prorektor).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo'yicha direktor
o'rinbosari)

Rustamov Shavkat Shuhrat o‘g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini professori).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), dotsent (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi Pedagogika va
psixologiya, ta‘lim texnologiyalari kafedrasini mudiri)

Ismatova Dilafuz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa
doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar
kafedrasini dotsenti).

Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasida dotsenti).

Mas‘ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti Psixologiya kafedrasida o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Tadjixodjayev Zokirkhoja Abdusattorovich — Doctor of Technical Sciences, Professor.

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the “Pedagogy” Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Khamidov Akmal Amrulloevich — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Director of the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Shavkat Shuhrat o‘g‘li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the “Psychology” Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the “Psychology” Department).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Educational Technologies at the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Dilafruz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

Sodiqjon Saidjonovich Mukhlisov — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Information Systems and Digital Technologies” Department).

Muxtor Hasan o‘g‘li Tilavov — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

EXECUTIVE SECRETARY:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li — Lecturer, Department of Psychology, Bukhara State University.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Ахмадов Назирджон Рахмат угли — доктор философии по психологии (PhD), доцент.

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Кулешов Валерий Владимирович — доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии наук (Украина).

Андрienко Елена Васильевна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт физики, математики, информационных и технологических наук, г. Новосибирск, Россия).

Ромм Татьяна Александровна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт истории, гуманитарных и социальных наук, г. Новосибирск, Россия).

Таджиходжаев Зокирходжа Абдусатторович — доктор технических наук, профессор.

Олимов Ширинбой Шарофович — доктор педагогических наук, профессор (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Педагогика»).

Зарипов Лочин Рустамович — доктор педагогических наук (DSc), профессор (Научно-исследовательский центр развития высшего образования при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан, начальник управления совершенствования учебно-методической деятельности).

Хамидов Акмал Амруллоевич — доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, директор Центра педагогического мастерства Бухарской области.

Назаров Акмал Мардонович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Бухарский государственный университет, первый проректор по делам молодежи и духовно-просветительской работе).

Сафаров Дилмурод Халимович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Навоийский областной центр педагогического мастерства, заместитель директора по академической деятельности).

Рустамов Шавкат Шухрат угли — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Психология»).

Ганжиев Феруз Фуркатович — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, профессор кафедры «Психология»).

Косимов Убайдулла Ахрорович — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой педагогики и психологии, образовательных технологий Центра педагогического мастерства Бухарской области.

Исматова Дилафруз Туймуратовна — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

Мухлисов Содикжон Саиджонович — доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Информационные системы и цифровые технологии»).

Тилавов Мухтор Хасан угли — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Дехконбоев Шохжахон Ойбек угли — преподаватель кафедры «Психология» Бухарского государственного университета.

MUNDARIJA:

T/R	Mualliflar	Maqola sarlavhasi	Bet
1	<i>G'AYBULLAYEV ALISHER ASADOVICH</i>	MAKTAB UQUVCHILARIDA BULLING XULQ ATVOR SHAKLLANISHINING IJTIMOYIY PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI	12
2	<i>YOQUBJONOVA SEVARA BAHODIR QIZI</i>	PRESERVING THE AUTHOR'S INDIVIDUAL STYLE IN UZBEK TRANSLATION (BASED ON LEE KUAN YEW'S FROM THIRD WORLD TO FIRST)	18
3	<i>IBODULLOYEV NURALI SHERALIYEVICH</i>	PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING TA'LIM JARAYONIDA SAMARDORLIGI VA METODOLOGIK ASOSLARI	29
4	<i>AXMEDOVA ZARRINA JAMILOVNA, NARZULLOYEVA JASMINA JO'RABEK QIZI</i>	IJTIMOYIY TARMOQLARNING O'SPirinLAR PSIXIKASIGA TA'SIRI VA UNING PSIXOLOGIK JIHATLARI	32
5	<i>QAZOQOV MUXRIDDIN HOSHM O'G'LI</i>	ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СОТРУДНИКОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ	37
6	<i>SAIDOVA RAYHONA AMON QIZI</i>	BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY FAOLIYAT SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI	40
7	<i>NISHONOVA ZUXRA VOXIDJON QIZI</i>	THE DEVELOPMENT OF THE PHONICS APPROACH AND ITS ROLE IN MODERN EDUCATIONAL PARADIGMS	43
8	<i>SADULLAYEVA SEVARA G'AYRADJONOVNA</i>	TALABALARDA UYQUSIZLIK VA UNING SALOMATLIKKA TA'SIRI	47
9	<i>SAFAROVA ZULFIZAR BOBONAZAR QIZI</i>	BAHOLASH AMALIYOTIDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI	51
10	<i>MAMATOV ALIMARDON SOTVOLDI O'G'LI, SHOMUROTOV ZOVID ZOKIROVICH</i>	PROFESSIONAL DEFORMATION AND ITS CAUSES	55
11	<i>UBAYDULLA AXROROVICH KOSIMOV</i>	KICHIK MAKTAB YOSHIDA AXBOROT QABUL QILISH MODALLIGINING AHAMIYATI	60

T/R	Mualliflar	Maqola sarlavhasi	Bet
12	<i>XAMIDOV AKMAL AMRULLOYEVICh</i>	KASB TANLASHDA IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARNING O‘RNI	65
13	<i>JAXONOV JAVLONBEK JAMIL O‘G‘LI</i>	O‘SMIRLARDA JINOYAT MOTIVLARI SHAKLLANISHINING IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	69
14	<i>OSTONOVA LOBAR RASHID QIZI</i>	THE ROLE OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL APPROACHES IN THE EFFECTIVE ORGANIZATION OF STUDENTS’ LEISURE TIME	72
15	<i>SAFAROVA ZULFIZAR BOBONAZAR QIZI</i>	MUSTAQIL FAOLIYATNI BAHOLASH TEXNOLOGIYALARI: MUAMMO VA YECHIMLAR	77
16	<i>HAMROYEV JAMSHID O‘G‘LI TEMURBEK</i>	MIGRATSIYA BILAN BOG‘LIQ IJTIMOY SHAROITLARDA O‘SMIRLARNING PSIXOLOGIK MOSLASHUV STRATEGIYALARI.	80
17	<i>OBIDOVA ZILOLA FOZILOVNA</i>	YOSHLAR ORASIDA YUKSAK HUQUQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK ASOSLARI	84
18	<i>QOSIMOVA SARVINOZ BAXTIYOROVNA</i>	YOSHLAR ONGIDA MANIPULYATSION TA‘SIRLARGA QARSHI IMMUNITETNI HOSIL QILISHNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI.	87
19	<i>SHODIYEVA UMEDA SHUHRAT QIZI</i>	BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA KOMMUNIKATIV QOBILIYATNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	93
20	<i>UMARALIYEVA MUNOJATXON MASHRABOVNA, IBRAGIMOVA MUHLISA ISMOILJON QIZI</i>	THE DIFFICULTY OF TRANSLATING HUMOR AND JOKES FROM ENGLISH INTO UZBEK	98
21	<i>DEHQONBOYEV SHOHJAHON OYBEK O‘G‘LI</i>	CRITERIA FOR EVALUATING SOCIAL BEHAVIOR OF AN INDIVIDUAL DURING FORENSIC PSYCHOLOGICAL EXAMINATION AND THEIR PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS	102
22	<i>ABDULLAYEVA BARNO SAYFUTDINOVNA</i>	UYUSHMAGAN YOSHLARNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK MOSLASHUVI VA HAYOTIY STRATEGIYALARI O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIKNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI	108
23	<i>AXATOV YO‘LDOSHJON HAMZAYEVICH</i>	TALABALARDA O‘QUV FAOLIYATINI METAKOGNITIV BOSHQARISH ORQALI QAT‘IYATLILIK VA MAS‘ULIYATLILIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI	113

T/R	Mualliflar	Maqola sarlavhasi	Bet
24	<i>ASHRAPOV NODIRBEK NAMOZ O'G'LI</i>	O'SPIRINLARDA METAKOGNITIV QOBILİYATLAR RIVOJIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR	121
25	<i>NAZAROV AKMAL MARDONOVICH</i>	YOSHLAR PSIXOLOGIYASI VA MA'NAVİY TARBIYA: INNOVATSION JAMIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MA'NAVİY SALOHIYATNI YUKSALTIRISH STRATEGIYALARI	128
26	<i>RUSTAMOV SHAVKAT SHUHRAT O'G'LI</i>	TRANSFORMATSION TA'LIM SHAROITIDA TALABALARNING ILMIY-IJODIY SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHGA OID PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR	135
27	<i>ALJANOVA GULJAHAN AMANGELDIYEVNA</i>	MAKTAB O'QUVCHILARIDA GEOGRAFIK TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISHDA INTEGRATIV YONDASHUVNING PSIXOLOGIK ASOSLARI	142
28	<i>NURULLOYEV FIRUZ NO'MONJONOVICH</i>	BO'LAJAK INFORMATIKA O'QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI VA YO'LLARI	147
29	<i>ZARIPOVA MAFTUNA BAHROM QIZI</i>	CHET EL BOLALAR ADABIYOTI NAMUNALARI ASOSIDA O'QUVCHILARDA UMUMINSONIY IJTIMOYIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI	152
30	<i>TURSUNOVA DILBAR DILBAR ZAFAROVNA</i>	TA'LIM JARAYONIDA GRAFIK ORGANAYZERLARDAN FOYDALANISH ORQALI O'QUVCHILARNING MUSTAQIL FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI	156
31	<i>BEGMATOVA MUNIRA MUNIRA TOLIBJON QIZI</i>	SHAXSNING UMUMIY SALOMATLIGINI RIVOJLANTIRISH IJTIMOIY-PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA TALQIN ETILISHI	159
32	<i>NUSRATOVA MEXRINISO BAXSHILLOYEVNA</i>	PEDAGOG VA TALABA O'RTASIDAGI MUNOSABATLARNING SHAXSDA ALTRUIZM MOTIVLARINING SHAKLLANISHIGA TA'SIRI	167
33	<i>MAKSADOVA MEHRINISO SAYXONOVNA</i>	PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF FORMING PROFESSIONAL QUALITIES AND ATTRIBUTES OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS	171

Ashrapov Nodirbek Namoz o‘g‘li

*Buxoro davlat universiteti psixologiya kafedrasida o‘qituvchisi,
Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)*

O‘SPIRINLARDA METAKOGNITIV QOBILIYATLAR RIVOJIGA TA’SIR KO‘RSATUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘spirinlarning metakognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishga ta’sir etuvchi psixologik omillar ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda o‘spirinlik davrida bilish faoliyati, refleksiv tafakkur, motivatsiya hamda ijtimoiy muhitning metakognitiv rivojlanishga ko‘rsatadigan ta’siri yoritiladi. Shuningdek, o‘spirinlarning o‘z fikrlash jarayonlarini anglash va boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirishning psixologik mexanizmlari hamda ta’lim jarayonidagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: metakognitsiya, metakognitiv qobiliyatlar, o‘spirinlik davri, refleksiv tafakkur, bilish faoliyati, o‘zini anglash, motivatsiya, ijtimoiy muhit, o‘quv faoliyati, psixologik rivojlanish.

Ашрапов Нодирбек Намоз угли

*Преподаватель кафедры психологии Бухарского государственного университета
Доктор философии (PhD) по психологическим наукам*

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАЗВИТИЕ МЕТАКОГНИТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ У ПОДРОСТКОВ

Аннотация. В данной статье научно анализируются психологические факторы, влияющие на развитие метакогнитивных способностей у подростков. В исследовании освещается влияние познавательной активности, рефлексивного мышления, мотивации и социальной среды на формирование метакогнитивного развития в подростковом возрасте. Также раскрываются психологические механизмы осознания и управления собственными мыслительными процессами подростков, а также их значение в образовательном процессе.

Ключевые слова: метакогниция, метакогнитивные способности, подростковый возраст, рефлексивное мышление, познавательная деятельность, самосознание, мотивация, социальная среда, учебная деятельность, психологическое развитие.

Ashrapov Nodirbek Namoz ogli

*Lecturer at the Department of Psychology, Bukhara State University Doctor of Philosophy
(PhD) in Psychological Sciences*

PSYCHOLOGICAL FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF METACOGNITIVE ABILITIES IN ADOLESCENTS

Abstract. This article provides a scientific analysis of the psychological factors influencing the development of metacognitive abilities in adolescents. The study highlights the impact of cognitive activity, reflective thinking, motivation, and social environment on metacognitive development during adolescence. It also reveals the psychological mechanisms of understanding and regulating adolescents’ thinking processes and their significance in the educational process.

Key words: metacognition, metacognitive abilities, adolescence, reflective thinking, cognitive activity, self-awareness, motivation, social environment, learning activity, psychological development.

Kirish. O‘spirinlik davri shaxs rivojlanishining eng muhim va murakkab bosqichlaridan biri hisoblanib, ushbu davrda insonning bilish jarayonlari, o‘zini anglash mexanizmlari hamda tafakkur faoliyati yangi sifat bosqichiga ko‘tariladi. Ayniqsa, o‘spirinlarning o‘z fikrlash jarayonini nazorat qilish, uni tahlil qilish va ongli ravishda boshqarish imkoniyatlarini ifodalovchi metakognitiv qobiliyatlar bu davrda faol shakllana boshlaydi. Metakognitiv jarayonlar shaxsning o‘z bilimlari, bilish strategiyalari va fikrlash usullarini anglash hamda ularni muayyan vaziyatlarga mos ravishda

qo‘llay olish qobiliyatini ifodalaydi. Mazkur qobiliyatlar o‘spirinlarning mustaqil fikrlashi, muammolarni hal qilish ko‘nikmalari va tanqidiy tafakkurining rivojlanishida muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli ta‘lim jarayonida hamda shaxsiy rivojlanish jarayonida metakognitiv kompetensiyalarni shakllantirish zamonaviy psixologiya va pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri sifatida e‘tirof etilmoqda.

O‘spirinlarning metakognitiv faoliyati ularning o‘z o‘quv faoliyatini rejalashtirish, monitoring qilish va baholash jarayonlari bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi. Bu jarayonlar orqali o‘spirin o‘z bilish faoliyatining kuchli va zaif tomonlarini anglay boshlaydi hamda o‘z rivojlanish strategiyasini shakllantiradi. Shu bilan birga, metakognitiv qobiliyatlar shaxsning refleksiya qilish qobiliyatini rivojlantirib, o‘z harakatlarini ongli tarzda boshqarishga yordam beradi. Aynan shu jihatlar o‘spirinlarning ta‘lim jarayonidagi muvaffaqiyati va intellektual rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada metakognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish o‘spirin shaxsining umumiy kognitiv va shaxsiy kamolotini ta‘minlovchi muhim psixologik mexanizm sifatida qaraladi.

Zamonaviy jamiyatda axborot oqimining keskin ortib borishi, bilimlarni mustaqil egallash zaruriyatining kuchayishi hamda innovatsion fikrlashga bo‘lgan ehtiyojning ortishi o‘spirinlarda metakognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish masalasini yanada dolzarb qilib qo‘ymoqda. Bugungi kunda ta‘lim tizimi nafaqat tayyor bilimlarni berish, balki shaxsning mustaqil o‘rganish, o‘z bilim faoliyatini boshqarish va muammoli vaziyatlarda samarali qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishni ham talab etadi. Bunday jarayon esa bevosita metakognitiv tafakkur mexanizmlarining rivojlanganlik darajasiga bog‘liq bo‘ladi. O‘spirinlarning o‘z fikrlash faoliyatini rejalashtirish, nazorat qilish va baholash ko‘nikmalarining shakllanishi ularning akademik muvaffaqiyatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, metakognitiv qobiliyatlar o‘spirinlarning o‘zini anglash, o‘z imkoniyatlarini baholash va kelajakdagi faoliyatini ongli ravishda rejalashtirishida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur jarayon shaxsning psixologik yetukligi hamda ijtimoiy moslashuvining muhim mezonlaridan biri sifatida qaraladi. Shuningdek, metakognitiv rivojlanish o‘spirinlarning o‘quv motivatsiyasi, refleksiv tafakkuri va ijodiy fikrlash qobiliyatlari bilan uzviy bog‘liqdir. O‘spirinlar o‘z fikrlash jarayonlarini anglay boshlagan sari ularning bilimlarni chuqur o‘zlashtirish imkoniyatlari ham ortib boradi. Shu bois metakognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishga ta‘sir etuvchi psixologik omillarni aniqlash va ularni ilmiy jihatdan tahlil qilish muhim ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur yo‘nalishdagi tadqiqotlar o‘spirinlarning bilish faoliyatini yanada samarali tashkil etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

O‘spirinlarning metakognitiv qobiliyatlarini rivojlantirish jarayoniga turli psixologik omillar ta‘sir ko‘rsatadi va bu omillar shaxsning individual xususiyatlari, motivatsion sohasi hamda emotsional holati bilan uzviy bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Avvalo, o‘spirinlarning bilishga bo‘lgan qiziqishi va ichki motivatsiyasi ularning o‘z fikrlash faoliyatini tahlil qilish va boshqarish qobiliyatining shakllanishiga muhim ta‘sir ko‘rsatadi. Shuningdek, o‘zini anglash darajasi ham metakognitiv jarayonlarning rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. O‘zini anglash jarayonining rivojlanishi o‘spirinlarning refleksiv fikrlashini kuchaytiradi va o‘z faoliyatini ongli ravishda nazorat qilishga yordam beradi. Bunda emotsional barqarorlik, mustaqillik, tashabbuskorlik va mas‘uliyatlilik kabi shaxsiy sifatlar ham muhim rol o‘ynaydi.

O‘spirinlarning ijtimoiy muhit bilan o‘zaro munosabatlari ham metakognitiv rivojlanishga sezilarli darajada ta‘sir ko‘rsatadi. Oila, ta‘lim muassasasi va tengdoshlar muhiti shaxsning fikrlash faoliyatini shakllantirishda muhim ijtimoiy omillar sifatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, o‘qituvchi va tarbiyachilarning o‘quv jarayonini refleksiv va muammoli ta‘lim asosida tashkil etishi o‘spirinlarda metakognitiv tafakkurning rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv ta‘lim usullaridan foydalanish ham o‘spirinlarning fikrlash faoliyatini faollashtirishga yordam beradi. Bunday sharoitda o‘spirinlar o‘z bilimlarini mustaqil ravishda baholash va takomillashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Natijada metakognitiv qobiliyatlarning rivojlanishi o‘spirin shaxsining intellektual salohiyati, mustaqil fikrlash darajasi va ijtimoiy faolligining ortishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Metakognitiv qobiliyatlar masalasi kognitiv psixologiya doirasida ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan bo‘lib, ushbu yo‘nalishda muhim ilmiy asoslar yaratilgan. Metakognitsiya tushunchasini ilmiy muomalaga kiritgan Jon Flavell insonning o‘z fikrlash jarayonlarini anglash va ularni ongli ravishda boshqarish qobiliyatini metakognitiv faoliyatning asosiy mazmuni sifatida talqin qilgan. Flavellning tadqiqotlari metakognitiv bilimlar, metakognitiv nazorat va metakognitiv tajriba kabi tushunchalar orqali shaxsning bilish faoliyatini chuqurroq tushuntirishga xizmat qildi. Keyinchalik Anna Braun metakognitiv strategiyalarni o‘quv jarayonida qo‘llashning samaradorligini o‘rganib, o‘quvchilarda refleksiya va o‘z-o‘zini nazorat qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhimligini ta’kidlagan.

Jozef Kampione ham o‘quv faoliyatida metakognitiv nazorat mexanizmlarining rolini tahlil qilib, o‘quvchilar o‘z bilimlarini nazorat qilishi orqali o‘rganish jarayoni samaradorligi ortishini ko‘rsatgan. Shuningdek, Gregori Shrou va Rey Moshman metakognitsiyani shaxsning intellektual rivojlanishi bilan bog‘liq murakkab psixologik tizim sifatida izohlaganlar. Tadqiqotchilar metakognitiv qobiliyatlar insonning bilimlarni qayta ishlash jarayonida strategik yondashuvni shakllantirishga yordam berishini ta’kidlaydilar. Ularning fikricha, metakognitiv rivojlanish tafakkur jarayonlarining ongli nazorat qilinishi orqali amalga oshadi. Mazkur yondashuvlar o‘spirinlarning fikrlash faoliyatini tahlil qilishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bois metakognitiv qobiliyatlar shaxsning bilish faoliyatini boshqaruvchi muhim psixologik mexanizm sifatida qaraladi.

Metakognitiv qobiliyatlarning shakllanish jarayonini tushuntirishda rivojlanish psixologiyasi vakillarining ilmiy qarashlari ham alohida ahamiyatga ega. Jan Piaje tafakkur rivojlanishining bosqichli nazariyasini ishlab chiqib, o‘spirinlik davrida formal operatsiyalar bosqichi shakllanishini ta’kidlagan. Ushbu bosqichda shaxs abstrakt fikrlash, mantiqiy tahlil va refleksiv tafakkur kabi murakkab bilish jarayonlarini amalga oshira boshlaydi. Piaje nazariyasini rivojlantirgan Barbel Inhelder o‘spirinlarning mantiqiy tafakkuri va nazariy fikrlash jarayonlarini chuqur o‘rgangan. Tadqiqotlarda o‘spirinlarning o‘z fikrlash faoliyatini kuzatish va baholash qobiliyati aynan shu davrda faol shakllanishi ta’kidlanadi. Devid Elkind o‘spirinlik davrining kognitiv rivojlanishiga bag‘ishlangan tadqiqotlarida shaxsning refleksiv fikrlashi va o‘zini anglash jarayonlarining kuchayishini ko‘rsatib bergan.

Robert Sternberg esa intellektual rivojlanish nazariyasida metakognitiv komponentni tafakkurning muhim tarkibiy qismi sifatida baholagan. Sternbergning fikriga ko‘ra, shaxs o‘z fikrlash jarayonlarini boshqarish orqali muammolarni hal qilishda yuqori samaradorlikka erishadi. Shu bilan birga, Garvard Gardnerning ko‘p qirrali intellekt nazariyasida ham shaxsning o‘z bilish jarayonlarini anglash qobiliyatiga alohida e’tibor qaratilgan. Bu nazariyalar o‘spirinlik davrida metakognitiv qobiliyatlarning shakllanish mexanizmlarini tushuntirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada metakognitsiya shaxs rivojlanishining muhim psixologik omili sifatida e’tirof etiladi.

Metakognitiv qobiliyatlarning rivojlanishida ijtimoiy omillarning ahamiyati rus psixologiya maktabi vakillari tomonidan chuqur o‘rganilgan. Lev Vigotskiy shaxs rivojlanishining ijtimoiy-madaniy nazariyasini ishlab chiqib, bilish faoliyatining shakllanishida ijtimoiy muhit muhim rol o‘ynashini ta’kidlagan. Vigotskiy tomonidan ishlab chiqilgan yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasi o‘quv jarayonida fikrlash strategiyalarini shakllantirish imkoniyatlarini ochib beradi. Aleksandr Leontyev faoliyat nazariyasida bilish jarayonlari inson faoliyati bilan uzviy bog‘liqligini ko‘rsatib bergan. S. Rubinshteyn esa tafakkur jarayonlarini shaxsning faoliyat tizimi bilan bog‘liq holda izohlab, ongli nazorat mexanizmlarining muhimligini ta’kidlagan. P. Galperin aqliy harakatlarni bosqichma-bosqich shakllantirish nazariyasini ishlab chiqib, o‘quv jarayonida refleksiya va nazorat mexanizmlarining rivojlanishini tushuntirgan. D. Elkonin o‘spirinlarning kognitiv rivojlanish jarayonida o‘quv faoliyatining yetakchi rolini asoslab bergan. V. Davidov esa rivojlantiruvchi ta’lim nazariyasini ishlab chiqib, o‘quvchilarning nazariy tafakkurini rivojlantirish muhimligini ta’kidlagan. Ushbu yondashuvlar o‘spirinlarning o‘z bilish faoliyatini anglash va boshqarish qobiliyatining shakllanishiga ijtimoiy muhitning kuchli ta’sirini ko‘rsatadi. Tadqiqotchilar fikricha, ta’lim jarayonida refleksiv faoliyatni tashkil etish metakognitiv qobiliyatlarning rivojlanishiga yordam beradi. Shu sababli metakognitiv rivojlanish ijtimoiy muhit bilan uzviy bog‘liq jarayon sifatida qaraladi.

Zamonaviy psixologik tadqiqotlarda metakognitiv qobiliyatlarning o'quv faoliyati samaradorligiga ta'siri keng o'rganilmoqda. Barri Zimmerman o'z-o'zini boshqaruvchi o'qish nazariyasida metakognitiv nazorat mexanizmlarining o'quv jarayonidagi rolini asoslab bergan. Zimmermanning tadqiqotlari o'quvchilarning o'z bilimlarini rejalashtirish, monitoring qilish va baholash jarayonlari orqali o'rganish samaradorligi ortishini ko'rsatadi. Pol Pintrich ham o'quv motivatsiyasi va metakognitiv strategiyalar o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilgan. Jon Biggs esa chuqur o'rganish yondashuvini ishlab chiqib, o'quv jarayonida refleksiya va tahlil muhimligini ta'kidlagan. Noel Entwistle o'quv strategiyalarini o'rganish orqali metakognitiv faoliyatning akademik muvaffaqiyat bilan bog'liqligini ko'rsatgan.

Keyt Paris va Linda Baker o'quvchilarda metakognitiv monitoring ko'nikmalarini rivojlantirish masalasini tadqiq qilgan. Ularning tadqiqotlarida o'quvchilar o'z o'qish strategiyalarini anglash orqali bilimlarni samaraliroq o'zlashtirishi aniqlangan. Tadqiqotchilar metakognitiv qobiliyatlari rivojlangan o'quvchilar murakkab vazifalarni bajarishda yuqori natijalar ko'rsatishini ta'kidlaydilar. Bu esa metakognitsiyaning ta'lim jarayonidagi muhim ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi. Natijada metakognitiv strategiyalarni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi.

O'zbek psixologiya maktabi vakillari ham o'spirinlarning tafakkur rivojlanishi va bilish jarayonlarini o'rganishda muhim ilmiy izlanishlar olib borganlar. G.B. Shoumarov shaxs rivojlanishida ijtimoiy muhit va ta'limning muhim rolini ta'kidlab, o'quv faoliyatining psixologik mexanizmlarini tahlil qilgan. E.G. G'oziyev o'quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirish jarayonida tafakkur va refleksiya jarayonlarining muhimligini asoslab bergan. B.M. Umarov yoshlar tafakkurining rivojlanishida mustaqil fikrlash va analitik yondashuv muhimligini ko'rsatgan. M.G. Davletshin o'quvchilarning intellektual rivojlanishi va psixologik xususiyatlarini o'rganib, bilish jarayonlarining rivojlanish qonuniyatlarini tahlil qilgan.

N.A. Sog'inov ta'lim jarayonida o'quvchilarning faolligini oshirish omillarini o'rganib, mustaqil fikrlashni rivojlantirish zarurligini ta'kidlagan. F.R. Ro'ziqulov yoshlarning tafakkur rivojlanishida ijtimoiy omillarning rolini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Z.A. Rasulova shaxs rivojlanishida refleksiv tafakkur va o'zini anglash jarayonlarining ahamiyatini tahlil qilgan. U.S. Saribayeva o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishda psixologik omillarning rolini o'rganib chiqqan. Ushbu tadqiqotlar o'spirinlarning metakognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishga ta'sir etuvchi psixologik omillarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Shu sababli mahalliy psixologlar tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlar ham metakognitiv rivojlanish masalasini o'rganishda muhim ilmiy manba hisoblanadi.

Tahlillar va natijalar. O'spirinlarning metakognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishga ta'sir etuvchi psixologik xususiyatlarni tahlil qilish jarayonida shaxsning bilish faoliyati, motivatsion yo'nalishi va refleksiv tafakkur darajasi muhim omillar sifatida namoyon bo'lishi aniqlanadi. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, o'spirinlarning o'z fikrlash jarayonlarini anglash darajasi ortib borgan sari ularning o'quv faoliyatini ongli boshqarish qobiliyati ham rivojlanadi. Bilish faoliyatida metakognitiv jarayonlar rejalashtirish, monitoring qilish va baholash kabi ichki nazorat mexanizmlarini shakllantiradi. O'spirinlar o'z bilimlarini tahlil qilish jarayonida o'z kuchli va zaif tomonlarini anglay boshlaydilar. Bu esa o'z navbatida ularning mustaqil o'rganish strategiyalarini shakllantirishga yordam beradi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, refleksiv tafakkuri rivojlangan o'spirinlar murakkab o'quv vazifalarini bajarishda ancha faol va samarali bo'ladilar. Ular bilimlarni mexanik yodlashdan ko'ra, mazmunan tushunishga ko'proq e'tibor qaratadilar. Shuningdek, o'z fikrlash jarayonlarini nazorat qila oladigan o'spirinlar muammoli vaziyatlarda to'g'ri strategiyalarni tanlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu jarayon shaxsning intellektual mustaqilligini rivojlantiradi va o'quv faoliyatining samaradorligini oshiradi. Natijada metakognitiv qobiliyatlarning rivojlanishi o'spirinlarning bilimlarni ongli ravishda egallashiga hamda tafakkur faoliyatining chuqurlashishiga xizmat qiladi.

Metakognitiv qobiliyatlarning rivojlanishiga ta'sir etuvchi psixologik xususiyatlar orasida motivatsiya, emotsional barqarorlik va o'zini anglash darajasi muhim rol o'ynashi kuzatiladi. O'spirinlarning ichki motivatsiyasi kuchli bo'lgan hollarda ular o'z o'quv faoliyatiga ongli

yondashadi va bilim olish jarayonida faol ishtirok etadi. Bunday o‘spirinlar o‘z o‘quv faoliyatini rejalashtirish va nazorat qilish jarayonida ko‘proq mustaqillik namoyon etadilar. Psixologik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘z imkoniyatlarini anglay oladigan o‘spirinlarda refleksiya jarayoni ham faolroq rivojlanadi. Bu esa metakognitiv strategiyalarni shakllantirish uchun muhim psixologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Emotsional barqarorlik ham o‘spirinlarning fikrlash jarayonlarini nazorat qilish qobiliyatiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Hissiy jihatdan barqaror o‘spirinlar murakkab vaziyatlarda ham o‘z tafakkurini nazorat qila oladi. Shu bilan birga, ijtimoiy muhitning qo‘llab-quvvatlovchi xarakteri ham metakognitiv rivojlanishga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Oila va ta‘lim muhitida ijobiy psixologik iqlim mavjud bo‘lgan hollarda o‘spirinlar o‘z fikrlash jarayonlarini erkin tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa o‘z-o‘zini baholash va o‘zini rivojlantirishga intilish jarayonini kuchaytiradi. Natijada motivatsion va emotsional omillar metakognitiv rivojlanishning muhim psixologik determinantlari sifatida namoyon bo‘ladi.

1-jadval

O‘spirinlarning metakognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishga ta‘sir etuvchi psixologik xususiyatlar

Tadqiqot bosqichi	Tadqiqot mazmuni	Qo‘llaniladigan psixologik metodlar	O‘rganiladigan psixologik ko‘rsatkichlar	Kutilayotgan ilmiy natijalar
Diagnostik bosqich	O‘spirinlarning metakognitiv qobiliyatlari darajasini aniqlash va ularning bilish faoliyatini dastlabki tahlil qilish	Psixologik so‘rovnomalar, kuzatuv, metakognitiv faoliyatni baholash testlari	O‘z fikrlash jarayonini anglash, refleksiya darajasi, o‘quv strategiyalarini qo‘llash qobiliyati	O‘spirinlarning metakognitiv rivojlanish darajasi va ularning individual psixologik xususiyatlari aniqlanadi
Tahliliy bosqich	Metakognitiv rivojlanishga ta‘sir etuvchi psixologik omillarni aniqlash	Psixologik suhbat, faoliyat mahsulotlarini tahlil qilish, diagnostik metodikalar	Motivatsiya darajasi, bilishga qiziqish, o‘zini anglash va refleksiv tafakkur	Metakognitiv rivojlanish bilan bog‘liq asosiy psixologik determinantlar aniqlanadi
Eksperimental bosqich	Metakognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishga qaratilgan psixologik mashg‘ulotlar va treninglarni o‘tkazish	Trening, muammoli vaziyatlar, refleksiv mashqlar	O‘z fikrlash faoliyatini nazorat qilish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish qobiliyati	O‘spirinlarda metakognitiv strategiyalarni qo‘llash ko‘nikmalari shakllanadi
Rivojlantiruvchi bosqich	O‘quv faoliyatida refleksiv fikrlash va mustaqil o‘rganish strategiyalarini rivojlantirish	Interaktiv metodlar, muhokama, analitik mashqlar	Tanqidiy tafakkur, mustaqil fikrlash, o‘z faoliyatini rejalashtirish	Metakognitiv qobiliyatlarning rivojlanishi va o‘quv faoliyatining samaradorligi oshadi
Baholash bosqichi	Tadqiqot natijalarini umumlashtirish	Qayta diagnostika, statistik tahlil,	Metakognitiv nazorat, refleksiya, o‘quv	Metakognitiv qobiliyatlarning rivojlanish

	va metakognitiv rivojlanish darajasidagi o‘zgarishlarni aniqlash	psixologik monitoring	strategiyalaridan foydalanish	dinamikasi aniqlanadi va ilmiy xulosalar ishlab chiqiladi
--	--	-----------------------	-------------------------------	---

O‘spirinlarning metakognitiv qobiliyatlari rivojlanishida ta’lim jarayonining tashkil etilishi ham muhim natijaviy omil sifatida namoyon bo‘ladi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, muammoli ta’lim, refleksiv mashg‘ulotlar va interaktiv o‘qitish usullaridan foydalanish o‘spirinlarning fikrlash faoliyatini faollashtiradi. Bunday sharoitda o‘spirinlar o‘z bilimlarini mustaqil ravishda tahlil qilish va baholash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. O‘quv jarayonida muhokama, tahlil va fikr almashish jarayonlari metakognitiv tafakkurning shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, refleksiya elementlari mavjud bo‘lgan ta’lim muhiti o‘spirinlarning o‘z fikrlash jarayonlarini anglash darajasini oshiradi. Bu esa ularning o‘quv faoliyatida strategik yondashuvni shakllantirishga yordam beradi. Metakognitiv qobiliyatlari rivojlangan o‘spirinlar bilimlarni chuqur tahlil qilishga moyil bo‘lib, o‘z faoliyatini ongli ravishda boshqarishga intiladilar. Ular o‘quv jarayonida mustaqil qaror qabul qilishga va yangi bilimlarni izlashga faol kirishadilar. Shuningdek, bunday o‘spirinlarda tanqidiy tafakkur va ijodiy fikrlash ham yuqori darajada namoyon bo‘ladi. Bu holat ularning akademik muvaffaqiyati va ijtimoiy faolligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Natijada metakognitiv qobiliyatlarning rivojlanishi o‘spirin shaxsining intellektual salohiyati va mustaqil fikrlash darajasining ortishiga olib keladi.

Xulosa. O‘spirinlarning metakognitiv qobiliyatlarini rivojlantirish jarayoni shaxsning bilish faoliyati, motivatsion yo‘nalishi va refleksiv tafakkurining shakllanishi bilan uzviy bog‘liq murakkab psixologik jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. O‘spirinlik davrida tafakkur jarayonlarining chuqurlashuvi shaxsning o‘z fikrlash faoliyatini anglash va boshqarish imkoniyatlarini kengaytiradi. Mazkur jarayon shaxsning o‘z bilimlari va bilish strategiyalarini ongli ravishda baholash qobiliyatini shakllantiradi. Metakognitiv rivojlanish o‘spirinlarning o‘quv faoliyatida mustaqil fikrlash, muammolarni tahlil qilish va samarali qaror qabul qilish imkoniyatlarini oshiradi. Shaxsning o‘z bilish jarayonlarini nazorat qila olishi bilimlarni chuqur o‘zlashtirish uchun muhim psixologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga refleksiya jarayonining rivojlanishi o‘spirinlarning o‘z faoliyatini ongli ravishda tahlil qilishga yordam beradi. Bunday sharoitda o‘spirinlar bilimlarni faqat qabul qiluvchi emas, balki ularni faol tahlil qiluvchi va qayta ishlab chiquvchi subyekt sifatida shakllanadi. Metakognitiv qobiliyatlarning rivojlanishi shaxsning intellektual mustaqilligi va ijtimoiy faolligini ham kuchaytiradi. O‘spirinlar o‘z tafakkur jarayonlarini anglay boshlagan sari ularning o‘zini anglash darajasi ham ortib boradi. Natijada metakognitiv rivojlanish shaxsning umumiy psixologik kamolotini ta’minlovchi muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

O‘spirinlarning metakognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishga ta’sir etuvchi psixologik xususiyatlar orasida motivatsiya, emotsional barqarorlik, ijtimoiy muhit va ta’lim jarayonining tashkil etilishi alohida ahamiyatga ega. O‘quv jarayonida o‘spirinlarning faol ishtirok etishi va o‘z fikrlarini erkin ifodalashi metakognitiv tafakkurning shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘spirinlar o‘z o‘quv faoliyatini rejalashtirish va nazorat qilish imkoniyatiga ega bo‘lgan taqdirda ularning bilish jarayoni yanada samarali tashkil etiladi. Ta’lim muhitida refleksiya va tahlilga asoslangan metodlardan foydalanish metakognitiv strategiyalarni rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga oila va ijtimoiy muhit tomonidan beriladigan psixologik qo‘llab-quvvatlash ham o‘spirinlarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi. O‘z imkoniyatlarini anglay oladigan o‘spirinlar o‘quv faoliyatiga ongli yondashadi va bilimlarni chuqurroq o‘zlashtiradi. Bunday shaxslar murakkab vaziyatlarda mustaqil fikr yuritish va muammolarni hal qilishga moyil bo‘ladi. Metakognitiv rivojlanish shaxsning tanqidiy tafakkuri va ijodiy fikrlashining shakllanishiga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Brown, A.L., & Campione, J.C. (1996). Psychological theory and the design of innovative learning environments: On procedures, principles, and systems. In L. Schauble & R. Glaser (Eds.), *Innovations in learning: New environments for education*. pp. 289–325.

2. Стернберг, Роберт. Практический интеллект. - СПб.: Питер, 2002. - 272 с.
3. Zimmerman, B. J., & Schunk, D. H. (2003). Educational psychology: A century of contributions. Mahwah, NJ: Erlbaum. – 252 p.
4. Zimmerman, B. J., & Schunk, D. H. (2001). Self-regulated learning and academic achievement: Theoretical perspectives (2nd ed.). – 123 p.
5. Patricia A. Alexander and Michael P. Pressley. Metacognition and Reading.2016. – 230 p.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy kommunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrda №1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi,
Buxoro shahri Alpomish ko‘chasi, 9-uy
Elektron manzil: aspec.uz
Telegram raqami: -998 (91) 245-46-66

“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy-metodik jurnal.
Buxoro, 2026. № 4-Son.